

Розвиток виробничого потенціалу машинобудівних підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища*

О. В. Кубаткоⁱ, В. Л. Акуленкоⁱⁱ, А. А. Іскаковⁱⁱⁱ

У статті досліджено теоретичні основи розвитку виробничого потенціалу та визначено основні складові, що формують виробничий потенціал машинобудівних підприємств. Під виробничим потенціалом розглядається результативна позиція, що враховує сукупність економічних відносин та участь усіх доступних ресурсів у процесі виробництва для досягнення потенційно можливого випуску продукції. У роботі аналізується зовнішнє середовище як фактор непрямого впливу на діяльність та розвиток виробничого потенціалу підприємств машинобудівного комплексу України. Проведено аналіз макросередовища діяльності промислових підприємств на основі PEST-аналізу, що враховує політичні, економічні, соціальні й технологічні фактори. У статті наведені висновки щодо впливу нестабільної кон'юнктури макросередовища на діяльність машинобудівних підприємств та виокремлено заходи, що можуть у перспективі підвищити виробничий потенціал машинобудівних підприємств країни. Серед основних факторів, що значно впливають на розвиток виробничого потенціалу підприємств машинобудування, виділено: нестабільність зовнішніх та внутрішніх ринків збуту, нестачу інвестиційних ресурсів, погіршення тісноти кооперації між підприємствами суміжних галузей усередині національної економіки.

Ключові слова: виробничий потенціал, макросередовище, машинобудування, інвестиція, стратегія розвитку

УДК 330.356

JEL коди: D24, L53, M11

Постановка проблеми. Промислові підприємства в економічній системі будь-якої країни відіграють значущу роль, оскільки є одним із основних чинників економічного зростання. Від ефективності роботи промислового сектору економічної системи залежить конкурентоспроможність економіки в цілому, рівень наповнення бюджетів на місцевому та державних рівнях, створення робочих місць, формування доходів домогосподарств, що загалом сприяє забезпеченню добробуту населення. Починаючи з кінця 2008 р. і до сьогодні в Україні існують негативні економічні та супутні їм тенденції, пов'язані зі світовою фінансовою кризою. Тому протистояти цим негативним тенденціям повинні також промислові підприємства, зокрема й машинобудівні, активізуючи свій виробничий потенціал.

Аналіз останніх публікацій. Питаннями дослідження виробничого потенціалу промислових підприємств та визначенням основних характеристик і складових

ⁱ Кубатко Олександр Васильович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱ Акуленко Віталій Лук'янович, кандидат економічних наук, доцент, директор Шосткінського інституту Сумського державного університету;

ⁱⁱⁱ Іскаков Андрій Андрійович, студент факультету економіки та менеджменту Сумського державного університету.

* За науковою редакцією Мельника Леоніда Григоровича, доктора економічних наук, завідувача кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету.

© О. В. Кубатко, В. Л. Акуленко, А. А. Іскаков, 2015

виробничого потенціалу займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як А. І. Анчишкін, С. О. Іщук [1], О. О. Гетьман, О. Л. Горяча [2], Н. С. Краснокутська [3], О. І. Олексюк, І. М. Репіна, М. К. Старовойтов, З. Є. Шершньова, О. С. Федонін, П. А. Фомін та інші. Однак постійні зміни виробничої активності підприємств України, спричинені економічною кризою, вимагають подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є дослідження підходів до обґрунтування виробничого потенціалу машинобудівного підприємства та визначення впливу зовнішніх факторів на розвиток машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній літературі набули значного поширення поняття економічного, організаційного, науково-технічного та кадрового потенціалів тощо. Як правило, основною узагальнювальною характеристикою вищенаведених складових вважають виробничий потенціал.

Дослідження науковців щодо явища виробничого потенціалу отримали своє розповсюдження впродовж останніх 40 років. Залежно від рівнів охоплення дослідження розрізняють виробничий потенціал організації, регіону, галузі, окремої країни тощо.

Поняття «виробничий потенціал» у науковій літературі одним із перших використав А. І. Анчишкін, який розумів його як сукупність ресурсів, що в процесі виробництва стають факторами виробництва [4]. Цей ресурсний підхід до поняття виробничого потенціалу набув великого поширення серед дослідників цього явища [1; 3; 5].

Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова й означає «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю [4].

В економічній літературі поняття «виробничий потенціал» у широкому розумінні науковці трактують як запаси, засоби, можливості, наявні сили, що можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні. Глумачний словник української мови під цим терміном розуміє «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов» [6].

На думку авторів, більш правильним та чітким підходом до визначення терміну «виробничий потенціал», є концепція, що враховує систему економічних відносин та участь усіх наявних ресурсів у процесі виробництва для досягнення потенційно можливого випуску продукції, бо потенціал будь-якого рівня виникає як результат взаємодії компетенцій, що його забезпечують, та ресурсів.

Як економічна категорія виробничий потенціал має свою структуру й певні, характерні для його розвитку, процеси. Велика кількість науковців включають й природні ресурси до складу виробничого потенціалу. Також необхідно зазначити, що подібний підхід необхідно використовувати лише у разі дослідження виробничого потенціалу країни, галузей промисловості чи регіонів [4]. Стосовно виробничого потенціалу промислових підприємств, то до його структури необхідно включити також матеріально-сировинні ресурси, що беруть безпосередню участь у процесі виготовлення продукції [2].

Усі елементи виробничого потенціалу промислових підприємств функціонують у сукупності та одночасно, що є основною проблемою під час дослідження виробничого потенціалу промислових підприємств. Це означає, що виробничий потенціал є поліструктурною системою, що у кожний період часу змінює свій стан (є динамічною), оскільки взаємозв'язки між окремими складовими безпосередньо впливають на його елементи, змінюючи вихідні властивості та закономірності їх функціонування, тобто

сприяють цим переходу потенціалу до якісно нового стану як єдиного цілого. Можна стверджувати, що лише з відомих особливостей та закономірностей функціонування окремих елементів можна вивести особливості й закономірності функціонування виробничого потенціалу як системи загалом [4].

На нашу думку, усі складові виробничого потенціалу промислового підприємства потрібно не лише поділяти за функціональною ознакою, а й урахувувати, що виробничий потенціал постійно взаємодіє з іншими видами потенціалів підприємства, тобто їх взаємний вплив породжує якісно нові характеристики виробничого потенціалу підприємства, що можна бачити з рис. 1.

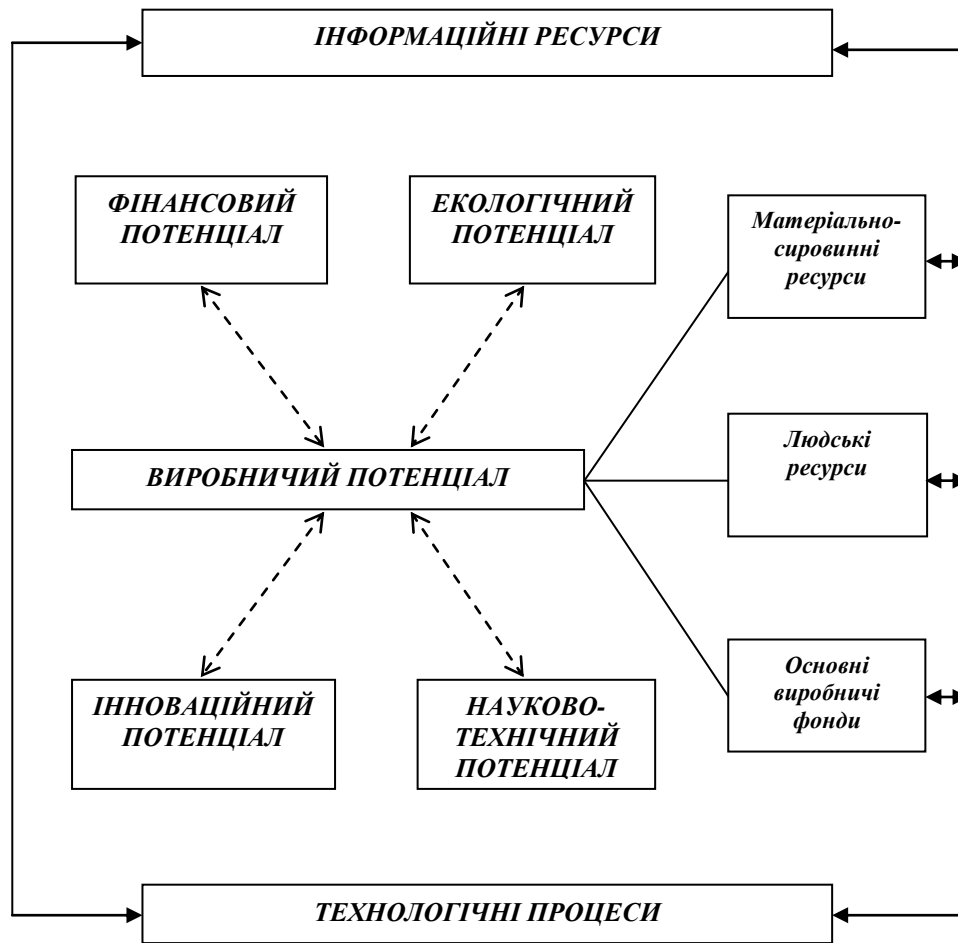

Рис. 1. Структура виробничого потенціалу промислового підприємства [авторська розробка]

Виробничий потенціал підприємства – це поліструктурна система, а будь-яка система функціонує у відповідному середовищі, яке істотно впливає на нього. Вплив на систему потрібно розглядати й досліджувати з двох точок зору:

- зовнішнього середовища, тобто з боку макро- і мікрооточення, у якому діє підприємство;
- внутрішнього середовища самого підприємства, що складається з ряду ланок і сфер діяльності (ресурсів) [4; 5].

Ефективним інструментом, що забезпечує аналіз макросередовища діяльності промислового підприємства, є PEST-аналіз, який пропонує розглядати політичні, економічні, соціальні та технологічні фактори, що непрямо впливають на підприємство (зокрема й на виробничий потенціал). Результати аналізу макросередовища діяльності машинобудівних підприємств подані у таблиці 1.

Таблиця 1

PEST-аналіз діяльності машинобудівних підприємств національної економіки (побудовано та доповнено авторами на основі праць [7–10])

Політичні фактори	Економічні фактори
<ol style="list-style-type: none"> 1. Чергові вибори Президента України з відповідним відволіканням центрів впливу та бюджетних коштів. 2. Необхідність додержання норм СОТ у законодавчій і нормативній діяльності щодо імпорту-експорту. 3. Понад 90% підприємств машинобудування є приватизованими, що практично виключає державне регулювання. 4. У зв'язку з вступом до СОТ можливості державного регулювання в питаннях стосовно конкуренції значно обмежені. 5. Надмірна політизація суспільства. 6. Недовіра суспільства до влади та її органів. 7. Наростання військово-політичного конфлікту на Сході України. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прогноз позитивної динаміки ВВП України на наступні роки. 2. Загрозливо висока інфляція. 3. Нестабільний курс гривні. 4. Висока облікова ставка НБУ, високі ставки кредитування комерційних банків. 5. Низький платіжнеспроможний попит внутрішнього ринку. 6. Криза у світовій фінансовій системі. 7. Нестача обігових коштів у підприємств. 8. Неконтрольоване зростання цін на товари та послуги природних монополій (сировина, енергоресурси). 9. Недостатній обсяг інвестицій у машинобудуванні. 10. Високий рівень матеріаломісткості та енергоємності продукції, що випускається. 11. Низька рентабельність виробництва.
Соціальні фактори	Технологічні фактори
<ol style="list-style-type: none"> 1. Скорочення працездатного населення. 2. Зменшення кількості фахівців і робітників у найбільш промислових регіонах. 3. Недооцінка ролі машинобудування як основи економічної та соціальної захищеності значної частини населення. 4. Зниження привабливості праці в машинобудуванні. 5. ЗМІ не приділяють належної уваги проблемам машинобудування і сучасних прогресивних принципів діяльності підприємств. 6. Немає чітко вираженої орієнтації на якість як основу конкурентоспроможності. 7. Значний розрив між рівнем заробітної плати і рівнем потреб працівника. 8. Низька престижність праці у виробничій сфері. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Україна не є лідером у передових напрямках науки машинобудування. 2. Незначна інноваційна активність підприємств. 3. Продукція, що випускається, здебільшого є морально застарілою, з низьким рівнем автоматизації та інтелекту технології виробництва. 4. Значне зношування активної частини основних фондів.

Як бачимо з проведеного аналізу, особливо критичною є ситуація з впливом політичних та економічних факторів. Так, серед них особливо можна виокремити такі, як:

– значний відсоток приватизації підприємств машинобудування оскільки машинобудування є «хребтом» економічного розвитку держави, то необхідним є втручання держави у діяльність підприємств цієї галузі. Зокрема, існують приклади того, що вища ланка управління не здатна здійснювати адекватного регулювання, і через це деякі підприємства перебувають на стадії банкрутства;

– військово-політичний конфлікт на Сході України – значні затрати на проведення військових дій, оплата за контрактами військових, втрата економічного потенціалу на території Донецької та Луганських областей негативно впливає на можливі рішення про інвестування в економіку України (та машинобудівну галузь у цілому);

– високі темпи інфляції – за останньою доповіддю Міжнародного валютного фонду прогнозується, що за 2015 рік темп інфляції становитиме близько 46% [11]. Цей фактор (разом із попереднім) не може не вплинути на рішення іноземних інвесторів про влиття коштів у сектори економіки України;

– недостатній обсяг інвестицій у машинобудування – звичайно, зважаючи на соціальну, економічну та політичну нестабільність, рівень інвестування (зокрема, й іноземного) скорочується. У 2013 році обсяг капітальних інвестицій становив лише 6,2% в загальній структурі капітальних інвестицій [12]. Відповідно й затрати на підтримання або розвиток потенціалу (зокрема виробничого) скорочуються, що не дає можливості для нарощування потужностей.

Таким чином, постала необхідність активізації виробничого потенціалу машинобудівних підприємств не лише з боку внутрішніх процесів, що мають місце в організації, а й із боку можливого його розвитку під дією екзогенних (зовнішніх) факторів впливу.

Виходячи з проведеного аналізу макросередовища, автори вважають за потрібне виділити основні заходи підвищення виробничого потенціалу машинобудівних підприємств:

1) із боку держави необхідне розроблення нової стратегії розвитку машинобудування із закладанням у Держбюджеті відповідних статей затрат;

2) підприємствам машинобудівної галузі необхідно активніше застосовувати засоби масової інформації. Це може, у свою чергу, привертати увагу потенційних клієнтів, а також потенційних висококваліфікованих пошуковців роботи у машинобудівній галузі;

3) необхідно виділяти фінансові ресурси для проведення маркетингових досліджень щодо активного освоєння європейських та азійських ринків. Ця порада впливає з того, що українські підприємства мають значну орієнтацію на споживачів СНД, зокрема Росію.

Висновки. Ефективний розвиток економіки країни залежить, значною мірою, від того, як розвивається машинобудівний сектор. Підвищення виробничого потенціалу машинобудівних підприємств України є важливою складовою стабільного розвитку економіки. Але в умовах нестабільного ринкового середовища наявні фактори, які негативно впливають на розвиток підприємств машинобудування. Тому необхідно відзначити, що не лише внутрішні процеси мають вирішальний вплив на повноцінне розкриття можливостей розвитку виробничого потенціалу. Важливим завданням постає врахування зовнішнього середовища непрямого впливу з боку органів управління промислових підприємств. Серед основних факторів, що значно впливають на розвиток

производственного потенциала предприятий машиностроения, выделено: нестабильность внешних та внутренних рынков сбыта, нехватка инвестиционных ресурсов, ухудшение тесноты кооперации между предприятиями смежных отраслей в центре национальной экономики.

Литература

1. *Ищук, С. О.* Концептуальные основы формирования та развития производственного потенциала промышленных предприятий / С. О. Ищук // Региональная экономика. – 2005. – № 3. – С. 48–56.
2. *Горяча, О. Л.* Структура та воспроизводства производственного потенциала предприятия / О. Л. Горяча // Формирование рыночных отношений в Украине. – 2006. – № 6. – С. 71–75.
3. *Краснокутская, Н. С.* Потенциал предприятия: формирование та оценка / Н. С. Краснокутская – К. : ЦНЛ, 2005. – 315 с.
4. *Кривов'язюк, І. В.* Экономическая диагностика : навч. посіб. / І. В. Кривов'язюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 456 с.
5. *Гавва, В. Н.* Потенциал предприятия: формирование та оценка / В. Н. Гавва, Е. А. Божко. – К. : ЦНЛ, 2004. – 221 с.
6. *Великий* толмачный словарь современной украинской речи / [состав. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
7. *Ситніченко, В.* Стратегия развития машиностроения на основе системы сбалансированных показателей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrtest.com/raznoe/publikacii/11.pdf>.
8. *Акулова, Ю. О.* Анализ деятельности машиностроительных предприятий Украины / Ю. О. Акулова // Молодой ученый. – 2014. – № 4 (07). – С. 38–40.
9. *Пасічник, Ю.* Активізація виробничого потенціалу підприємств в умовах фінансових кризових явищ / Ю. Пасічник // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 103–111.
10. *Король, К. В.* Экономический стан та проблемы развития отрасли машиностроения в Украине / К. В. Король // Экономический вестник Донбасу. – 2014. – № 1 (35). – С. 157–162.
11. *Доповідь* Международного валютного фонда від 31.05.2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2015/pr15243.htm>.
12. *Национальный институт стратегических исследований.* Приоритеты инвестиционного обеспечения модернизационных изменений в машиностроительной промышленности Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.niss.gov.ua/articles/1598/>.

Отримано 08.08.2015 р.

Развитие производственного потенциала машиностроительных предприятий в условиях нестабильной рыночной среды

АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ КУБАТКО*,
ВИТАЛИЙ ЛУКИЧ АКУЛЕНКО**,
АНДРЕЙ АНДРЕЕВИЧ ИСАКОВ***

* кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и бизнес-администрирования Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-33-22-23, e-mail: okubatko@ukr.net;

** кандидат экономических наук, доцент,
директор Шосткинского института Сумского государственного университета,
ул. Гагарина, 1, г. Шостка, 41100, Украина,
тел.: 00-380-5449-4-28-28, e-mail: director@ishostka.sumdu.edu.ua;

Oleksandr V. Kubatko, Vitaliy L. Akulenko, Andrii A. Iskakov. The Development of Production Potential of Engineering Enterprises in Conditions of Unstable Market Environment

*** студент факультета экономики и менеджмента
Сумского государственного университета
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-33-22-23, e-mail: andrii.iskakov@gmail.com

В статье исследованы теоретические основы развития производственного потенциала и определены основные составляющие, формирующие производственный потенциал машиностроительных предприятий. Под производственным потенциалом рассматривается результативная позиция, учитывающая совокупность экономических отношений и участие всех доступных ресурсов в процессе производства для достижения потенциально возможного выпуска продукции. В работе анализируется внешняя среда как фактор косвенного воздействия на деятельность и развитие производственного потенциала предприятий машиностроительного комплекса Украины. Проведён анализ макросреды деятельности промышленных предприятия на основе PEST-анализа, учитывающий политические, экономические, социальные и технологические факторы. В статье приведены выводы по влиянию нестабильной конъюнктуры макросреды на деятельность машиностроительных предприятий и выделены меры, которые могут в перспективе повысить производственный потенциал машиностроительных предприятий страны. Среди основных факторов, оказывающих значительное влияние на развитие производственного потенциала предприятий машиностроения, выделено: нестабильность внешних и внутренних рынков сбыта, недостаток инвестиционных ресурсов, ухудшение тесноты кооперации между предприятиями смежных отраслей внутри национальной экономики.

Ключевые слова: производственный потенциал, макросреда, машиностроение, инвестиции, стратегия развития.

Mechanism of Economic Regulation, 2015, No 3, 15–22
ISSN 1726-8699 (print)

**The Development of Production Potential of Engineering Enterprises
in Conditions of Unstable Market Environment**

OLEKSANDR V. KUBATKO*,
VITALIY L. AKULENKO**,
ANDRII A. ISKAKOV***

*C.Sc. (Economics), Associated Professor,
Department of Economics and Business-Administration, Sumy State University,
R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: okubatko@ukr.net;

** C.Sc. (Economics), Associated Professor,
Director of Shostka Institute of Sumy State University,
Gagarina Street 1, Shostka, 41100, Ukraine,
phone: 00-380-5449-4-28-28, e-mail: director@ishostka.sumdu.edu.ua;

*** Student of Faculty of Economics and Management, Sumy State University,
R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: andrii.iskakov@gmail.com

Manuscript received 08 August 2015.

The paper investigates the theoretical foundations of production potential development, and discuss the basic components, that form the production potential of machine building enterprises. The production potential of a firm is seen as a productive position, which takes into account all economic relations and participation of available resources in the production process for the achievement of potentially possible output. The paper analyses the external environment as a factor of the indirect impact on the activity and the development of production potential of the engineering complex of Ukraine. It is performed the analysis of the macro-surrounding environment of the industrial enterprises on the basis of PEST-analysis. The last considered political, economic, social and technological factors. The article provides a recommendation about the impact of the unstable macro-surroundings on the activities of engineering companies. It is proposed practical measures that could potentially increase the production potential of the machine-building enterprises of national economy. Among the factors that have a significant impact on the productive capacity of engineering enterprises were underlined: unstable external and internal markets, lack of investment resources, worsening of tightness of cooperation between enterprises of related industries within the national economy.

Keywords: production potential, macro-surroundings, investment strategy, engineering, development strategy.

JEL Codes: D24, L53, M11

Tables: 1; *Figures:* 1; *References:* 12

Language of the article: Ukrainian

References

1. Ischuk, S. O. (2005), "Conceptual bases of formation and development of the production potential of the industrial enterprises," *Rehionalna ekonomika*, 3, 48–56. (In Ukrainian)
2. Horjacha, O. L. (2006), "The structure and reproduction of production potential of the enterprise," *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 6, 71–75. (In Ukrainian)
3. Krasnokutska, N. S. (2005), *Potential of enterprises: formation and evaluation*, Kyiv, Centr navchalnoi literatury. (In Ukrainian)
4. Kryvoviazziuk, I. V. (2013), *Economic diagnostics*, Kyiv, Centr navchalnoi literatury. (In Ukrainian)
5. Havva, V. N., Bozhko, E. A. (2004), *Potential of enterprises: formation and evaluation*, Kyiv, Centr navchalnoi literatury. (In Ukrainian)
6. Busel, V. T. (2004), *Big Dictionary of Modern Ukrainian Language*, Irpin, Perun. (In Ukrainian)
7. Sitnichenko, V., Strategy of the mechanical engineering development on the basis of balanced indices, <http://www.ukrtest.com/raznoe/publikacii/11.pdf>. (In Ukrainian)
8. Akulova, J. O. (2014), "Analysis of mechanical engineering enterprises of Ukraine," *Molodyi vchenyi*, 4 (07), 38–40. (In Ukrainian)
9. Pasichnyk, J. (2009), "Activation of the production potential of enterprises in conditions of financial crisis developments," *Formuvannia rynkovoï ekonomiky v Ukraini*, 19, 103–111. (In Ukrainian)
10. Korol, K. V. (2014), "The economic situation and problems of development of mechanical engineering in Ukraine," *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, 1 (35), 157–162. (In Ukrainian)
11. Report of the International Monetary Fund on 05.31.2015, <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2015/pr15243.htm>. (In English)
12. The National Institute of Strategic Studies (2012), Priorities for investment support of modernization improvements in the engineering industry Ukraine, <http://www.niss.gov.ua/articles/1598/>. (In Ukrainian)